כד הקמח — כבוד אב ואם

כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך וגו'. (שמות כ:י"ב) המצוה הזאת מן המצות המושכלות ולא פי' הכתוב בכאן הכבוד הזה מהו, ויש לנו ללמוד אותו מכבוד האב הראשון העליון ית' שהתחיל בו אנכי ה' אלהיך, ויאמר הכתוב כשם שצויתיך בכבודי תחלה כן אנכי מצוך בכבוד אביך ואמך שהן שותפים עמי ביצירתך, ובא לומר כי כשם שנצטוה באב הראשון יתברך שיודה בו ובמציאותו שהוא אלהיו כן יתחייב שיודה במולידיו שהם אביו ואמו, וכשם שהזכיר לא יהיה לך שלא יכפור בו כן יתחייב שלא יכפור באביו ואמו לומר על אדם אחר שהוא אביו, וכשם שהזכיר לא תשא שלא ישבע בשם אלהיו לשקר ולשוא כן יתחייב שלא ישבע בחיי אביו ולא בשם אביו לשקר ולשוא ושלא יעבוד אותו מפני ירושת ממון או ירושת כבוד או מעלה אחרת. ובכלל הכבוד הזה דברים רבים כבר ביארו אותו רז"ל הוא שאמרו (קידושין פ"ק דף לא) מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא. ולשון כבד נאמר על ממון כמו שנא' (משלי ג:ט') כבד את ה' מהונך. ומהו הכבוד שיכבד אדם להקב"ה בממונו שיהא נותן צדקה לעניים ויפריש תרומות ומעשרות ולקט שכחה ופאה, גם באביו חייב בכך שיתן לו מממונו לכל הדברים הנזכרים שחייב לו בהן אם אין לו לאב. ואפי' אם אין לו לבן חייב להשתדל ולטרוח שיפרנס את אביו שכן דרשו ז"ל גדול הנאמר באביו ואמו יותר מן הנאמר בהקב"ה בהקב"ה נאמר כבד את ה' מהונך אם יש לך ממון ובכיבוד לא נאמר אלא אפילו אתה מחזר על הפתחים חייב אתה ליתן להם. ודרשו ז"ל במסכת קידושין (פ"ק דף לח) ובמס' ע"ז שאלו את ר' אליעזר עד היכן כבוד אב ואם אמר להן צאו וראו מה עשה גוי א' לאביו באשקלון ודמא בן נתינא שמו פעם אחת בקשו ממנו אבנים לאפוד בששים רבוא שכר ורב כהנא מתני בשמונים רבוא שכר והיה מפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו לשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה אחת בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנים לי אלא איני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל אבא: מצינו שכל המכבד את אביו מכבד להקב"ה וכל המבזה כבוד אביו הוא מבזה בכבוד הקב"ה, ולמדנו זה מענין ראובן שכתוב בו כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה, אביך העליון שעלה על יצועי זו שכינה שדרכו לעלות על יצועי, לפי שכיבוד אב ואם ומוראם שקלם הכתוב ככבודו של מקום ומוראו. וכן דרז"ל במס' קידושין (ד' לב) הקיש הכתוב מורא אב ואם למורא המקום נאמר כאן (שמות יט) איש אמו ואביו תיראו ונאמר להלן (דברים ז) את ה' אלהיך תירא הקיש הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום נאמר כאן (שמות כ"א:י"ז) ומקלל אביו ואמו ונאמר להלן (שם כד) איש כי יקלל אלהיו אבל בהכאה ודאי אי אפשר. והדין נותן להקיש ולהשוות כבודן ומוראן לפי ששלשתן שותפים ביצירתו, וכן דרשו ז"ל במסכת נדה (פרק המפלת דף לא) ג' שותפים יש בו באדם, הקב"ה ואביו ואמו, אביו מזריע לובן שממנו עצמות וגידים וצפרנים ומוח שבראש ולובן שבעינים, אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האזן ודיבור שפתים והילוך רגלים ודעה ובינה והשכל. עשרה דברים הן בין אביו ואמו זה חמשה וזה חמשה והקב"ה נותן בו י' כשניהם ובשעה שאדם מכבד אביו ואמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאלו דרתי ביניהם וכבדוני. ולגודל הפלגת חיוב הגדול שיתחייב אדם בכבוד אביו ואמו היה אומר רבי טרפון אשרי מי שלא חמאן, לפי שאי אפשר לו לבן להשלים חיובו בהן ובא עמהן לידי מכשול עון ומי שלא ראה אותם ולא השיגו ימיו לכבדם אינו נתפס עליהם ליום הדין, רב יוסף כד הוה שמע קל כרעא דאימי' אמר איקום מקמי שכינה דאתיא:

גדול כח מצות כבוד אב ואם והיא מצוה בחונה כזהב, והבריות רואים לעין כי יש בשכרה פירות בעולם הזה או בשלוה והצלחה שיוסיף לו השי"ת בכל מעשיו או באריכות ימים והוא השכר הקבוע במצוה הזאת, והגאון רב סעדיה ז"ל נתן טעם בדבר למה שקבעה תורה במצות כבוד שכר אריכות ימים ואמר כי מפני שלפעמים עתידין

שיחיו האבות עם הבנים זמן ארוך והאבות הם למשא כבד על הבנים והכבוד יכבד עליהן לכך קבע שכר המצוה הזאת למען יאריכון ימיך כלומר עליך לכבדם ותחיה עמהם. ואם אולי תצטער על חייהם דע שעל חייך אתה מצטער כך פי' הרב הגאון ז"ל:

ואמרו ז"ל במדרש משלי (משלי יז) עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא בא וראה ולמד מיוסף הצדיק מתוך שנתחזק בכבוד אביו במצרים זכה לעטרת שיבה שנא' (בראשית נ:כ"ג) וירא יוסף לאפרים בני שלשים, היכן מצינו שעשה צדקה שנא' (שם מז) ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו, ודבר ידוע כי שכר אריכות ימים שקבע הקב"ה במצוה הזאת אינו אלא פירות המצוה שאדם אוכל בעוה"ז אבל עיקר שכר המצוה אינו אלא לעוה"ב, וכן קבלו החכמים (שם כ) למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך, ובמשנה תורה בעשרת הדברות הוסיף למען ייטב לך ודרשו בזה לעולם שכולו טוב ואם כן עיקר השכר במצוה הזאת אינו בעולם הזה, וכן דרז"ל בסוף פרק אחרון של חולין (דף קמב) רבי יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה, בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, ובשילוח הקן כתיב (דברים כ"ב:ז') למען ייטב לך והארכת ימים. הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ולקח את הבנים ובחזרתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה והיכן טובתו של זה אלא למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ודילמא לא הוה הכי רבי יעקב מעשה חזא ודילמא מהרהר בעבירה הוה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ודילמא מהרהר בע"ז הוה דכתיב (יחזקאל י"ד:ה') למען תפוש את בית ישראל בלבם ואמר רבי אחא בר יעקב זו מחשבת ע"ז, הכי קאמר אם איתא דאיכא שכר מצות בהאי עלמא תיהני ליה ותגין עילויה דלא אתי לידי הרהור וליתזק אלא שכר מצות בהאי עלמא ליכא, והאמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן סולם רעוע הוה ובמקום דקביע היזיקא שאני דכתיב (שמואל א ט"ז:ב') ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני, אמר רב יוסף אלמלא דרשיה אחר להאי קרא כרבי יעקב בר ברתיה לא חטא, מאי חזא איכא דאמרי כי האי מעשה חזא ואיכא דאמרי לישנא דרבי חוצפית המתורגמן חזא מוטלת באשפה ואמר פה שהפיק מרגליות ילחוך עפר, והוא לא ידע למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך. ולרבוי הא"תין שאמר כבד את אביך ואת אמך דרשו בו ז"ל בכתובות (דף קג) פרק הנושא בסופו את אביך זו אשת אביך ואת אמך זה בעל אמך וי"ו יתירה לרבות אחיך הגדול:

בא וראה מצות כיבוד אב ואם כמה חביבה היא לפני הקב"ה שאין הקב"ה מקפח שכרו בין צדיק בין רשע. מנא לן מעשו הרשע על שכיבד אביו נתן לו הקב"ה שכרו את כל הכבוד הזה. רבי אליעזר אומר שלש דמעות הזיל עשו אחת מעין ימין ואחת מעין שמאל והשלישית נתקשרה בעינו ולא ירדה. אימתי בשעה שבירך יצחק את יעקב שצא' (בראשית כ"ז:ל"ח) וישא עשו את קולו ויבך, בא וראה כמה שלוה נתן לו הקב"ה שנא' (תהילים פ:ו') האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש שלש אין כתיב אלא שליש שלא היו שלש דמעות שלימות. ומה אם רשע זה ע"י שכיבד אביו פרע לו הקב"ה כך צדיק מכבד אבותיו על אחת כמה וכמה, אמר הקב"ה מי הוא זה שהקדים כבוד לאביו ולא נתתי לו בנים. מצות כיבוד דיבור חמישי הוא בעשרת הדברות ולוח ראשון חתום בו שהרי הלוח התחיל באנכי שהוא כבוד האב העיקרי וסיים בכבד שהוא האב התולדי, ולא בא מצות כיבוד אלא לכבוד האב העיקרי. וכשם שנקרא האב התולדי המוליד את הבן אב כן האב העיקרי שהוליד את הנפש ונפחה מרוח קדשו נקרא אב, וגדולים חסדי האב העיקרי אצל בריותיו מחסדי האב התולדי אצל הבן שכן אמר דוד (שם כז) כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני, וכן הזכיר ישעיה ע"ה (ישעיהו ס"ג:ט"ז) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך. יאמר אברהם לא ידענו בגלות מצרים ולא יעקב במדבר כי כבר נסתלקו האבות ואם כן אתה הוא האב העליון העיקרי גואלנו מעולם שמך שגאלתנו ממצרים. וכן הזכיר משה ע"ה (דברים ל"ב:ו') הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך: